

Szakkollégiumi mozgalom: érdekérvényesítés, kommunikáció, kapcsolati háló¹

Szerző: Fazekas Mihály

Absztrakt

Célunk, hogy átfogó képet nyújtsunk a szakkollégiumi mozgalom mai működéséről, közelmúltjáról, kommunikációs viszonyairól. Jelen kutatás hiánypótló abban az értelemben, hogy nem készült még áttekintő, összefoglaló elemzés a magyar felsőoktatás ezen egyedi jelenség-együtteséről. Kiindulásul az egyes szakkollégiumokról készült szórványos és változó megközelítésű műveket tudtuk csak felhasználni.

Ezeket az előzetes eredményeket és a személyes tapasztalatainkat felhasználva fogalmaztuk meg az első hipotéziseket, határoztuk meg az elemzési módszereket. Elsősorban kvantitatív megközelítést alkalmaztunk abból a meggyőződésből kiindulva, hogy ahhoz elegendő a rendelkezésünkre álló sejtés, feltételezés, hogy a legfontosabb problémákat, összefüggéseket meghatározhatjuk, azonban a kvalitatív módszerek alkalmazásához előbb pontosítanunk kell vélekedéseinket, benyomásainkat.

A mozgalom átfogó jellemzésén túl egy specifikus kérdéskör feltárására is vállalkozunk: egy, a szakkollégiumokat leíró jellemző folyamat elemzésére az érdekérvényesítéstől, forrásszerzéstől, a közéleti aktivitáson át a kommunikációs, tanulási folyamatokig.

1. Kérdésselvetés

A szakkollégiumok, a szakkollégiumi mozgalom hosszú évtizedek óta a magyar felsőoktatás karakteres, aktív és dinamikusan változó részének tekinthető. A rendszerváltás előtti idők hatalommal szembeni kritikája, a szabadabb szellemi műhely hangulata ugyan jelentősen átalakult a '90-es évekre, mégis megtalálták helyüket, új szerepüket a megváltozott körülmények között is. Az elmúlt évtizedek során a szakkollégiumi mozgalom heterogénebbé vált, növekedett, befolyása, támogatása egyre erősödött. Elég csak arra gondolnunk, hogy a kollégiumok végzettjei az akadémiai, gazdasági és politikai elit meghatározó szereplőivé váltak, növelve ezzel a mozgalom támogatottságát, befolyását.

Ezen intézmények, diákszervezetek fontossága és egyedisége ellenére *hiányoznak az átfogó kutatások*, mind a mozgalom időbeli változására, mind a jelenlegi működésére, szerepére, problémáira vonatkozóan. Jóllehet, találkozhatunk egy-egy konkrét intézménnyel foglalkozó elemzéssel, melyek különböző specifikus szempontok szerint (pl.: szervezeti kultúra, kapcsolati háló) készültek.

Éppen ezért jelen tanulmány egyrészt arról szól, hogy az úrnek a betöltésére törekszik, tehát célja felmérni lehetőleg az összes szakkollégiumot legalapvetőbb jellemzőik alapján, hogy ezáltal

---

¹ Ez a tanulmány egy jelenleg folyó kutatás eddigi eredményeinek rövid összefoglalása, elsősorban a szakkollégiumok közötti kapcsolat-háló elemzés áll a középpontjában, de a többi lényeges vizsgált terület érdekesebb, gondolatébresztőbb részleteibe is betekintést enged.

A Tanulmány megírásában külön köszönet illeti Sik Domonkost, aki a kutatás aktív közreműködője, és az Erasmus kollégiumot az anyagi és szervezeti háttér megteremtéséért.

egy átfogó képre tehessünk szert a mozgalomról, dinamikájáról, struktúrájáról. Ezen túl specifikusabb kérdések megválaszolását is kitűztük magunk elé, nevezetesen a szakkollégiumi mozgalom érdekérvényesítési, forrásszerzési stratégiáit, kommunikációs viszonyait is fel szándékozzuk tárni. Pontosabban a következő kérdések megválaszolására törekszünk:²

1. Milyen érdekérvényesítési, forrásszerzési stratégiákat használnak a külvilághoz való alkalmazkodás során? Mi határozza meg ezen stratégiákat?
2. Milyen módon, milyen intenzitással törekszenek a szakkollégiumok a közéleti témák befolyásolására, problémafelvetésre? Mely tényezők befolyásolják ezen tevékenységüket?
3. Mi jellemzi a szakkollégiumok egymással folytatott kommunikációját?

Az érdekérvényesítési, forrásszerzési stratégiák megismerése lehetőséget ad számunkra annak feltárására, hogy a mozgalom milyen eszközökkel és lehetőségekkel rendelkezik a céljainak eléréséhez. Milyen módon tud megküzdeni a környezet kihívásával, milyen sikeresen tud reagálni a külső környezet változásaira. A közéleti témák befolyásolásának megismerésén keresztül betekintést nyerhetünk a mozgalom egyik fontos, vagy legalábbis eredendően fontosnak gondolt céljának a mai jelentőségébe, megvalósulásába. Végül pedig, a mozgalmon belüli kommunikációs csatornák feltérképezésével az egymástól való tanulásnak, az egymás segítségének lehetőségére derül fény. Tehát összességében egy *lehetőség-cél-tanulás hármaskör körbejárására* vállalkozunk.

Mivel ez a tanulmány egy jelenleg is folyó kutatás első eredményeit ismereti, mely eredmények a későbbi elemzések alapjául is szolgálnak, ezért sok utalás található benne a továbblépési lehetőségekre, módszertani eszközök értékelésére, újak használatának felvetésére.

A tanulmány következő szakaszában a vizsgálati módszereket, ezekből következő problémákat, a releváns sokaság meghatározását, a begyűjtött adatok minőségét tárgyaljuk. Majd rátérünk a mozgalom egészét leíró legalapvetőbb jellemzők tárgyalására, melyek már lehetőséget adnak számunkra jobban definiált hipotézisek megfogalmazására. Ezt követően az 1-es és 2-es kérdések megválaszolására, további kérdések felvetésére kerül sor, majd a szakkollégiumok kapcsolati hálóját, tehát a 3. kérdést, tárgyaljuk. Legvégül pedig az eddig elért eredmények összegzése következik.

---

² Az 1. és 2. kérdések részletesebb áttekintésétől itt most el kell tekintenünk a terjedelmi korlátok miatt, jóllehet a részletes elemzések rendelkezésre állnak.

2. Bevezető módszertani kérdések

Kitűzött céljainknak, felvetett kérdéseinknek sokszínű módszertani megközelítéssel tudunk csak megfelelni, hiszen a vizsgálandó sokaság eddig még lényegében feltáratlan és feltételezhetően rendkívül heterogén. Azonban, nyilvánvalóan, korlátozott volt a rendelkezésünkre álló idő, energia így szűkíteni kellett az alkalmazott adatgyűjtési és elemzési eljárások körét. Ennek megfelelően egy, az összes működő szakkollégiumra kiterjedő kérdőíves felméréssel közelítettük a problémakört, első lépésben. A későbbiekben esettanulmányok kiválasztása és azok kvalitatív módszerekkel történő felmérése kerül sorra, annak érdekében, hogy a kollégiumok közötti és a kollégiumokon belüli heterogenitás is napvilágra kerüljön.³

Az első felmerülő kérdés, hogy pontosan hogyan is definiáljuk a szakkollégiumot, mint intézményt, mindenkit annak vegyünk, aki csak szakkollégiumnak nevezi magát vagy zárjunk ki szervezeteket a vizsgálatból valamilyen szakmai megfontolás alapján? Különösen problémás ez a kérdés, ha a 2002-2003-ban a felsőoktatási törvény módosítását övező vitákat tekintjük, melyek bizonyos értelemben a mai napig sem zárultak le, jóllehet a törvénybe bekerült egy szakkollégium definíció, mely kitér ezen intézmények szerepére, céljaira, működésére.

Mivel a viták részbeni lezárásának tekinthető, ezért a Felsőoktatási Törvényben található definíciót (Felsőoktatási tv, 2005, 66§, 4. szakasz) vettük alapul:

„A szakkollégium célja, hogy saját szakmai program kidolgozásával magas szintű, minőségi szakmai képzést nyújtson, segítve a kiemelkedő képességű hallgatók tehetséggondozását, közéleti szerepvállalását, az értelmiségi feladatokra történő felkészülés tárgyi és személyi feltételeinek megteremtését, a társadalmi problémákra érzékeny, szakmailag igényes értelmiség nevelését. A szakkollégium az önkormányzatiság elvére és a szakkollégisták öntevékenységére épül, a szakkollégium tagsága dönt különösen a kollégiumi tagsági jogviszony keletkezéséről vagy megszűnéséről, az önálló szakkollégium szervezeti és működési szabályzatának elfogadásáról, a szakkollégium szakmai programjáról és az ahhoz kötődő szakmai teljesítményekre vonatkozó követelményekről.”

A fenti definícióból következik, hogy a szakkollégiumiság lényegi elemei a *szakmai munka, a közéleti szerepvállalás, a felelős értelmiségi lét és az önkormányzatiság*; ugyanakkor nem alapfeltétel az együttlakás, az egy kollégiumban való elhelyezés. Sok vita övezte ezen

---

³ Jelen tanulmány csupán az első lépést tudja bemutatni, mivel az esettanulmányok kiválasztása most van folyamatban.

kritériumok fontosságát, mibenlétét, aminek részben az az oka, hogy rendkívüli heterogenitást mutatnak a szakkollégiumok ezen változók mentén, mint azt a későbbiekben látni fogjuk.⁴

A fenti definícióból kiindulva összesen 46 darab 2007 januárjában működő szakkollégiumot sikerült felkutatnunk⁵ (a kollégiumok listája a mellékletben található), melyek közül 40 kollégiummal tudunk kérdőívet kitölteni. Ez a 40 szakkollégium alkotja tehát mintánkat, mely minta nem reprezentatív, mivel a mintába kerülés nem véletlen módon határozódott meg. Jóllehet okunk van feltételezni, hogy a fiatalabb, a kifelé és befelé kevésbé aktív, a szakkollégiumi kapcsolati háló periferiáján elhelyezkedő kollégiumok azok, amelyek nem küldték vissza a kérdőívet a többszöri kapcsolatfelvétel és a rendelkezésükre álló 2 és fél hónap ellenére sem. Tehát nagyfokú óvatosság mellett megfogalmazhatunk következtetéseket, melyek az egész populációt tekintve értelmezhetőek, amit az is megerősít, hogy a minta lefedi a sokaság 87%-át.⁶

3. A mozgalom átfogó jellemzése

3.1 Alapvető jellemzők

A szakkollégiumi mozgalmat első megközelítésben olyan változókon keresztül jellemezzük, melyek a leginkább objektíven ragadják meg őket, jóllehet ezzel számos „puhább” megfontolás kívül kerül vizsgálati körünkön, ezeket a későbbi elemzések során fogjuk bevonni. Tehát az e szakasz során figyelembe vett kemény változók: taglétszám, elhelyezkedés (település), alapítási év, interdisciplinaritás (a felvehető hallgatók szakjainak megfelelően), bentlakók aránya, a tagság átlagos fluktuációja (évenkénti új tagok/létszám), végzetek szakkollégiumi tagsága (seniorok) és költségvetés. A kérdésfelvetésből következő függő változókat majd a központi kérdésekre adott válaszok tárgyalásánál (4. és 5. szakaszok) fejtjük ki, így ezeket most nem tárgyaljuk (érdekérvényesítés, forrásszerzés, közélet tematizálása).

A 2007 januári adatoknak megfelelően a magyarországi szakkollégiumoknak 2008 *aktív tagjuk* van, ha nem számoljuk a szenior, tiszteletbeli és egyéb státuszú tagokat; amennyiben

---

⁴ Meg kell jegyeznünk azt is, hogy a viták élességét részben az állami forrásokhoz való hozzájárítás indokolta, hiszen a tágabb definíció több szervezetet jogost fel a szakkollégiumoknak szánt állami forrásokra való pályázásra.

⁵ A kapcsolatfelvétel segítségével külön köszönet a Rajk László Szakkollégiumnak és Gáspár Petrának.

⁶ Érvényes következtetések levonását továbbá megnehezítette még, hogy a kitöltött kérdőívek között nagy volt a megválaszolatlan vagy rosszul megválaszolt kérdések aránya, aminek következtében több statisztikai eljárás csak nehezen volt alkalmazható. Ezekre a problémákra még visszatérünk az adott, konkrét helyeken.

ezt is figyelembe vesszük akkor az aktív tagok száma 2316. Bármelyik adatot tekintjük is a szakkollégisták az egyetemi hallgatók⁷ kis részét képezik csupán (1,4% és 1,6%).

A működő szakkollégiumok mintegy 60%-a található *Budapesten*, ami a szakkollégista létszám 70%-át is jelenti egyben, mindkét adat azt mutatja, hogy erősen centralizált a szakkollégiumok területi megoszlása az országon belül. Továbbá kijelenthető, hogy sokkal erősebb a szakkollégiumi aktivitás Budapesten, mint a vidéki városokban, hiszen a budapesti szakkollégiumok létszámaránya a mozgalmon belül lényegesen magasabb, mint a budapesti egyetemi hallgatók létszámaránya a felsőoktatáson belül. Természetesen ez csak egy egyszerű kvantitatív megközelítése az egyetemi ifjúság szakkollégiumi aktivitásának, később még visszatérünk a Budapest-vidék eltérések elemzésére.

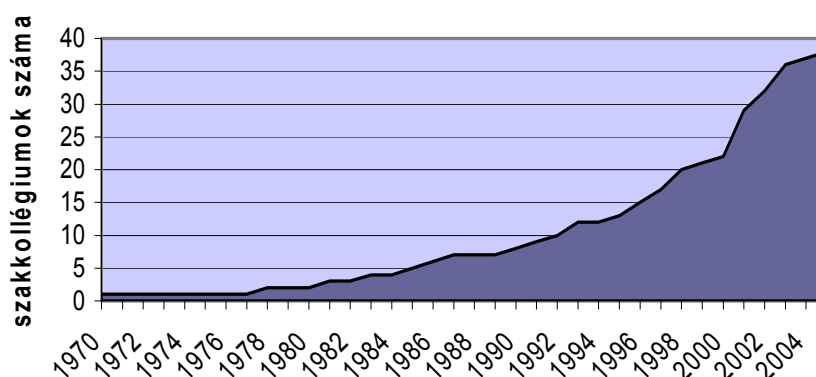
A szakkollégiumokat *alapítási évük* szerint vizsgálva vázlatos képet kaphatunk a *mozgalom növekedési dinamikájáról*. A két legrégebbi szakkollégium (Eötvös József Collegium, Eötvös Lóránd Kollégium) nehezen illeszthető be az általános trendekbe, egyrészt mert mindkettő egy más történelmi kor szülötte, a második világháború előtt alakultak, másrészt mert alapításukkor jelentősen eltérő formában, szervezeti keretek között működtek, tehát a mai értelemben vett szakkollégiumi létük nehezen köthető időponthoz. Az első ilyen értelemben vett szakkollégium (Rajk László Szakkollégium) 1970-ben alakult, tulajdonképpen ehhez az időponthoz köthetjük a szakkollégiumi mozgalom kezdetét (Püskösti, 2006). A következő megalakuló szakkollégium 1981-hez köthető, innentől kezdve 2-3 évente alapítottak egy szakkollégiumot. Ezt a tendenciát a rendszerváltozás változtatta meg, 1990-től dinamizálódott a mozgalom, az 'évente 1 új szakkollégium' tempóra állt be. Ettől az 1996-98-as időszak tér el egyedül, ekkor 2-3 szakkollégium alapítására kerül sor évente, de a 90-es évek legvégét ismételten az évente 1-1 szakkollégium megalakulása jellemzi. Meglepő, hogy nem tapasztalhatunk jelentősebb megugrást az alapítások számában a 80-as, 90-es évek fordulóján, helyette egy viszonylag egyenletes, gyorsabb növekedési ütemre való váltást találhatunk. Ugyanakkor ezt az ütemet is felülmúlja a 2001-2003-as időszak „szakkollégium-boom”-ja, ugyanis e három év alatt 14 szakkollégium alakult országszerte (ezek közül is kimagasló volt a 2001-es év, amikor is 7 szakkollégium alakult). Ezt követően ismét visszaállt a 90-es évek elejére jellemző ütem⁸. Az alapítási dinamika alakulásának

---

⁷ A számítások a www.ksh.hu-n található felsőoktatási adatok alapján készültek, az egyetemi hallgatók létszámába beleszámítottuk a PhD hallgatókat is, hiszen a legtöbb szakkollégiumnak PhD-sek is tagjai lehetnek. Az adatok annyiban torzítóak, hogy jelenleg csak a 2005/2006-os tanévre állnak rendelkezésre hallgatói létszám-adatok, amit a 2007 januári szakkollégista létszámmal összevetni nem teljesen megalapozott.

⁸ Fontos megjegyeznünk, hogy az adatbázisunk szerint a legkésőbb alapított szakkollégiumot 2005-ben hozták létre, így nem tudhatjuk, hogy 2006-ban nem alakult szakkollégium vagy csupán annyira újak, hogy emiatt nem találtuk meg őket, vagy egyszerűen nem töltötték ki a kérdőívünket. 2006-2007 fordulójáról egy szakkollégium

következtében a ma működő szakkollégiumok fele kevesebb mint tíz éves múltra tekint vissza, negyede pedig kevesebb mint 5 éves múltra.

1. ábra: Szakkollégiumok kumulált száma (1970-2004)

A szakkollégiumok *interdiszciplinaritás* tekintetében – vagyis abban a tekintetben, hogy hányféle kar hallgatói közül veszik fel tagjaikat – vegyes képet mutatnak. A két szélsőség mellett – a teljesen specializálódott és a minden hallgató számára nyitott szakkollégiumok – szinte az összes lehetséges heterogenitási fokra találunk példát. Érdekes módon a két leggyakoribb elem a maximális specializáció és maximális interdiszciplinaritás (35% és 25%); azonban fontos kiemelni, hogy a szakkollégiumok 65%-a legalább két szak hallgatói iránt nyitott⁹, tehát valamilyen mértékig lehetőséget biztosít az eltérő tudományos háttérű hallgatók párbeszédére.

Hasonlóképpen sokszínű képet mutatnak a kollégiumok a *taglétszámot* illetően: az egészen apró, műhelyszerű alakulatokra és kétszáz fős formációra egyaránt találunk példát. Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy a kollégiumok átlagtaglétszáma 50 fő, 37 fős szórással, ami azt jelenti, hogy a 200-as létszám kivételnek számít. Ezt a megállapítást az alábbi ábra jól alátámasztja.

A szakkollégisták túlnyomó többsége, nem csupán szakmai-, hanem *lakóközösséget* is alkot. A négy láthatatlan kollégium¹⁰ mellett, a szakkollégiumok több mint 75%-ában a tagság több mint fele bentlakó is egyúttal, továbbá a kollégiumok 20%-ában a teljes tagság bentlakó. Egy átlagos szakkollégista 3,9 évig tag, a szakkollégiumi tagság *fluktuációja* átlagban mintegy évi 30%-os. A kollégiumok több mint fele nem válik meg végleg volt tagjaitól az

---

alakuló táboráról van tudomásunk, amelyet az ELTE pszichológus hallgatói szándékoznak létrehozni, ez azonban nem került bele az adatbázisunkba kialakulatlansága miatt.

⁹ 58%-uk legalább 3 különböző szak hallgatóit felveszi.

¹⁰ Ezek olyan szakkollégiumok, amelyek nem biztosítanak szállást egyetlen tagnak sem. Fontos, hogy ne keverjük össze Láthatatlan Kollégium néven működő intézménnyel.

egyetem elvégzését követően. Ezek a kollégiumok a *szenior státusz* felajánlásával biztosítanak lehetőséget a volt tagoknak arra, hogy továbbra is kapcsolatban maradjanak az intézménnyel (átlagosan az aktív tagság 20%-ának megfelelő szenior tagság van azokban az intézményekben, amelyek erre lehetőséget biztosítanak). A végzetek kollégiumhoz kötésének egyéb módjait nem volt módunkban a kérdőív alapján megvizsgálni, erre kvalitatív módszerek alkalmazásával nyílik majd lehetőségünk.

A következő meghatározó kérdéskör a szakkollégiumok költségvetési helyzete, dinamikája, forrásainak megoszlása. A kollégiumok fele nagyjából 1,5 millió Ft alatti, míg a felső egynegyede 13 millió Ft feletti költségvetésű. A szakkollégiumok *költségvetési dinamikája* összességében inkább növekvő tendenciát mutat, ugyanis a kollégiumok felénél növekvő, negyedénél stagnáló és negyedénél csökkenő trendről adtak számot. A költségvetés *bevételeinek* megoszlása a vizsgált mintán nagy heterogenitást mutat; összességében elmondható, hogy a forrásoldal legmeghatározóbb szereplői az állam/önkormányzatok és egyetem (29-29%), ezután a különböző magán (24%), majd SZJA 1%-ból és egyháztól származó források következnek (7%, 4%), a maradék források (7%) nem részletezett egyéb szereplőtől származnak. A *ráfordítások* megoszlását tekintve a legmeghatározóbb tétel a fenntartási költségek (33%), amit az oktatási kiadások követ (27%), majd a kutatási tevékenység (10%), és az egyéb szakmai tevékenység (18%), a maradék nem specifikált tételek 13%-ot tesznek ki. További beszédes jellemzője a kollégiumok anyagi helyzetének a „veszélyeztette-e *csőd* az utóbbi pár évben?” kérdésre adott válasz. A kollégiumok háromnegyede arról számol be, hogy legalább egyszer számolnia kellett ezzel a veszéllyel az utóbbi években.

3.2 Alapvető jellemzők összefüggései

A fentiekben áttekintett változók egyszerű kapcsolatait fogjuk most elemezni ebben a szakaszban, azonban kizárólag azokat az összefüggéseket illetve összefüggések hiányát fejtjük ki, melyek érdekesek intuitív várakozásaink és központi kérdéseink alapján.

Elsőként a *budapesti és vidéki szakkollégiumok eltéréseit* mutatjuk be néhány változón keresztül (1. Táblázat), hiszen logikus feltételezés, hogy a mozgalom budapesti gyökerei és nagyobb budapesti sűrűsége következtében szisztematikus eltéréseket fogunk találni a szakkollégiumok között lakóhely tekintetében. Világosan kirajzolódik a kép, hogy a szakkollégiumok *alapításának* első szakaszában (1970-1989) szinte kizárólag Budapestre koncentrálódik a mozgalom. A 90-es évektől kezdődően kevésbé mutatkoznak markáns

Budapest-vidék eltérések, jóllehet valamelyest jellemző marad a magasabb budapesti alapítási aktivitás (17-14 arányban).

	Generációk (db)				Átl. Interdisciplinaritás (karok száma)	Létszám (fő)	Fluktuáció (%)	Költségvetés/tag (Ft)
	1970-1989	1990-2000	2001-2003	2004-2005				
Budapesti	6	7	8	2	5,4	58,6	33	237.700
Vidéki	1	8	6	0	3,3	37,5	28	38.600

1. Táblázat: Budapesti és vidéki szakkollégiumok eltérései, 2007 január

A kollégiumok felvételijének nyitottsága, a hallgatók *interdisciplinaritása* tekintetében nem mutatkozik erős eltérés a két csoport között, ha a maximálisan specializálódott (tehát csak 1 kar hallgatóiból álló) és közepesen specializálódott (2-4 kar) szakkollégiumok számát vizsgáljuk. Azonban, a teljes nyitottság (bármely kar hallgatói felvételizhetnek) szinte kizárólag a budapesti szakkollégiumok sajátja (9-1 arányban), ami azt is jelenti, hogy specializáció és nyitottság megoszlásában nagyobb az átlagos nyitottság Budapesten, mint vidéken.

További budapesti sajátosság a magasabb átlagos *létszám* (Budapest: 58.6 fő; vidék: 37,5 fő), ami azt is jelenti, hogy a legnagyobb létszámú kollégiumok döntő részt Budapesten, a legkisebb létszámú kollégiumok vidéken találhatóak. Ennek részben magyarázata lehet, hogy átlagosan sokkal hosszabb ideig tagjai a kollégiumnak a szakkollégisták Budapesten, mint vidéken (3,8 év; 2,7 év). Ezt a képet tovább árnyalja, ha az újonnan felvettek évi átlagos számát viszonyítjuk a kollégium összlétszámához. Ebben a tekintetben is a magasabb vidéki *fluktuáció* mutatkozik meg, hiszen átlagosan a tagok 28%-a cserélődik le évente a budapesti szakkollégiumokban, míg vidéken ez az arány 33%-os. A szeniori intézmény, tehát az egyetemet elvégzett tagok szakkollégiumban maradásának lehetősége, inkább jellemző a budapesti szakkollégiumokra.

Azonban a tagság közül a kollégiumban lakók aránya magasabb a vidéki szakkollégiumokban, mint a budapestiekben. Így felmerül a hipotézis, hogy mivel a vidéki szakkollégiumokban lényegesen nagyobb a fluktuáció, ezért számukra *több nehézséget okoz a felhalmozott tapasztalatok, szervezeti kultúra, szokások átadása*, mint a budapesti szakkollégiumok számára. Ugyanakkor a vidéki szakkollégiumok magasabb átlagos bentlakási arányából azt valószínűsíthetjük, hogy a tapasztalatok és szokások generációk közötti átadását jobban támogatja az együtt lakás, mint Budapesten, így ez némileg ellensúlyozhatja a tudás-transzfer nehézségeinek egy részét.

Továbbá, markáns Budapest-vidék különbségeket mutat a szakkollégiumok *költségvetése*. Szinte az összes magas költségvetésű kollégium Budapesten található, ami azt is magával vonja, hogy az átlagos költségvetés-méret tízszer akkora Budapesten, mint vidéken. Ezt valamelyest árnyalja, ha az egy főre jutó költségvetési kiadásokat hasonlítjuk össze, ekkor hatszorosra mérséklődik az eltérés (237.700 Ft és 38.600).¹¹ Ezeket a markáns eltéréseket támasztja alá, hogy az elmúlt 5 évre visszatekintve egyértelműen magasabb a költségvetési dinamika a budapesti szakkollégiumoknál, mint a vidékieknél. A költségvetések forrás-oldalát vizsgálva megállapítható, hogy átlagosan sokkal diverzifikáltabb, több lábon áll a budapesti kollégiumok költségvetése (SzJA 1%-ból, magán forrásból befolyó bevételek lényegesen nagyobb részét teszik ki a költségvetésnek).

Így, amennyiben feltételezzük, hogy az anyagi források diverzifikáltsága összefügg a szakkollégium önállóságával, cselekvési szabadságával, megfogalmazható a hipotézis, hogy *Budapesten általában nagyobb önállósággal működnek a szakkollégiumok, nagyobb mozgásterük van kritikai, véleményformáló szerepük betöltésére.*

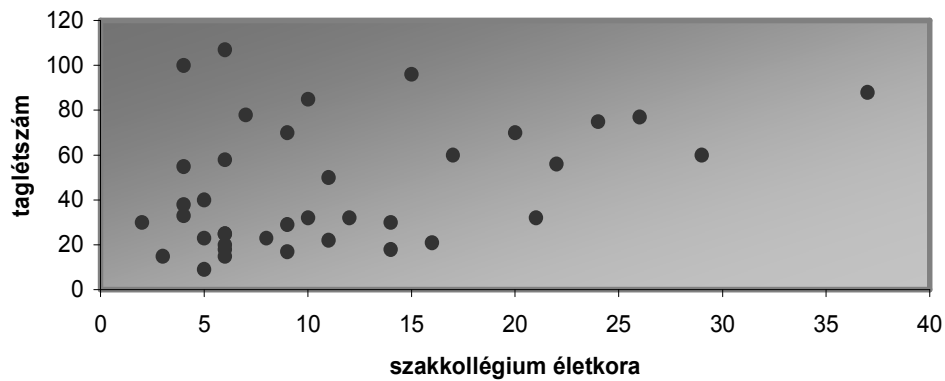
Másodikként térjünk rá a *különböző generációkba tartozó, különböző életkorú szakkollégiumok eltéréseinek* elemzésére! A felvételi nyitottságát, az *interdiszciplinaritást* vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a legfiatalabb szakkollégiumokra (6-7 éves) sokkal jellemzőbb a magas specializáltság; 56%-uk egyetlen szak hallgatói számára nyitott, és csupán 19%-ukra jellemző az erős interdisciplinaritás. Ez alapján felmerül az a hipotézis, hogy létezik egy jellemző szakkollégium-életpálya, aminek megfelelően a szakkollégium első éveiben erősen specializálódik egyetlen tudományterület kérdéseire, egyetlen tudományterület hallgatóiból verbuválódik tagsága. Majd a kollégium életkorának növekedésével (az intézmény stabilizálódásával, megerősödésével) elkezd egyre nyitottabbá válni, már képes a nagyobb sokszínűségből adódó problémák, konfliktusok kezelésére, és ki tudja használni az abból adódó lehetőségeket. Természetesen ez egy merész hipotézis, könnyen elképzelhető, hogy más tényezők húzódnak meg a fiatal szakkollégiumok magasabb specializáltsága mögött. E hipotézis tesztelésére az esettanulmányok kvalitatív, történetiséget is beépítő elemzése révén nyílik majd lehetőségünk.

Az életkor vagy a generáció *taglétszámmal* való összevetése során egyértelműen kirajzolódik a kép, miszerint az idősebb szakkollégiumok nagyobb létszámúak (2. ábra). Egy egyszerű lineáris regressziós elemzés alapján azt mondhatjuk, hogy 1 évvel magasabb életkor

---

¹¹ Meg kell jegyeznünk, hogy a költségvetés méretére vonatkozó kérdésünk annyiban félrevezető lehet, hogy nem minden kollégium költségvetésén folynak keresztül a lakhatásra fordított összegek, ami torzító lehet, hiszen a magas albérleti költségek ellenére nem feltétlenül rendelkeznek az adott szakkollégium magas szabadon felhasználható anyagi forrásokkal.

átlagosan 1,3-mal több tagot eredményez a hipotetikus 0 éves korban vett 31 fős létszámhoz képest. Ez az eredmény összhangban van előzetes várakozásainkkal, továbbá kiegészítheti az előző hipotézist abban a tekintetben, hogy az életkor növekedésével a nagyobb nyitottság mellé nagyobb létszám is társul.

2. ábra: Szakkollégiumok életkora és taglétszáma (aktív tagok szeniorok nélkül), 2007 január

Természetesen ennek a növekedési folyamatnak kell, hogy legyen egy felső határa, ahol a szervezet jellege, hangulata, koherenciája meggátolja a további növekedést. Ugyanakkor a későbbi kvalitatív kutatás számára rengeteg érdekes kérdés vetődik föl arra vonatkozóan, hogy a szakkollégium mérete, a taglétszám milyen hatást gyakorol a működésre, a belső kohézióra, a kontroll és motivációs eszközökre, stb. Azonban a létszám és életkor erős kapcsolata felhívja a figyelmünket arra, hogy a szakkollégium hagyományainak, szervezeti struktúráinak életkora nehezen választható el a taglétszámtól, így nehezen vizsgálható önmagában a létszám hatása, különösen nem kvalitatív módszerekkel.

A taglétszámhoz szorosan kapcsolódik a tagság *fluktuációjának* kérdésköre; megállapítható, hogy a fiatalabb szakkollégiumok magasabb, a régebbiek alacsonyabb fluktuáció mellett működnek, ami felveti a stabilitás, a tapasztalatátadás sikerességének már érintett kérdéskörét. Tehát valószínűsíthető, hogy a régebbi szakkollégiumok nagyobb megtartó erővel rendelkeznek, jobban maguk között tudják tartani a szakkollégistákat, így a tapasztalatok felhalmozása és átadása is hatékonyabb tud lenni. Az állítás második fele természetesen még ellenőrzésre szorul, hiszen az itt figyelmen kívül hagyott intézményi feltételek döntően befolyásolják a tudás akkumulálását, átadását. Erre vonatkozóan azt a hipotézist fogalmazhatjuk meg, hogy a magasabb kor kiforrottabb, kidolgozottabb intézményi struktúrát von maga után.

A *költségvetési kérdések* kapcsán meg kell jegyeznünk, hogy a régebbi kollégiumok általában nagyobb költségvetéssel, magasabb egy tagra jutó kiadásokkal jellemezhetők, ami összhangban van előzetes várakozásainkkal. Azonban a költségvetési dinamika nem áll szisztematikus összefüggésben a szakkollégium korával.

A szakkollégiumok korának egyéb változókkal való kapcsolatáról összességében megállapítható, hogy *a régebbi kollégiumok jellemzően nyitottabbak, nagyobb taglétszámúak és jelentősebb anyagi forrásokkal rendelkeznek.* Ezek alapján valószínűsíthető, hogy ezek a szakkollégiumok lesznek azok, amelyek a leginkább képesek érdekeiket érvényesíteni, a környezetük, a közélet vitatémáira hatással lenni.

A szakkollégiumokat jellemző legalapvetőbb, legobjektívebb változók és a közöttük lévő kölcsönhatások áttekintése során vázlatos képet kaptunk a szakkollégiumok működésében megmutatkozó Budapest-vidék kettősségről és az egymást követő generációk közötti különbségekről. Megfogalmazható, hogy a budapesti kollégiumok általában nagyobb hagyománnyal rendelkeznek, így stabilabb a működésük intézményi, anyagi, emberi háttere. Erre alapozva erős külső aktivitás kifejtésére van lehetőségük, stabil belső viszonyok mellett követhetik külső céljaikat. Továbbá markáns generációk közötti különbségeket is tudunk azonosítani, amik legfőképpen a kollégiumok létszámában, tudományos nyitottságában és a tagságot megtartó, a kollégiumhoz kötő erőben nyilvánult meg. Természetesen a Budapest-vidék kettősséggel ezek szoros kapcsolatban állnak, hiszen a korai szakkollégium-generációk döntő részt a fővároshoz kötődnek.

4. Érdekérvényesítés, forrásszerzés és közéleti aktivitás¹²

A rendelkezésünkre álló adatok alapján kijelenthető, hogy a szakkollégiumok az utóbbi években leggyakrabban helyi oktatáspolitikai és –gazdasági kérdésekben nyilvánultak meg, ezeknek megfelelő fórumok tipikusan egyetemi és szakkollégium-köziek. Ezek a megállapítások összhangban állnak kezdeti vélekedéseinkkel, és alátámasztják azt a véleményünket, hogy *a szakkollégiumok az egyetemi ifjúság egyik legfontosabb (érdek)képviseleti intézménye* a mai magyar felsőoktatásban.

Továbbá ki kell emelnünk, hogy a mozgalmon kívüli főbb szereplőkkel (egyetemi, országos) való kommunikálás gyakoriságát hozzávetőleg megközelíti a *szakkollégiumok egymás közötti párbeszédének* gyakorisága. Tehát valószínűsíthető, hogy a kollégiumokat közösen érintő témákban egyeztetik álláspontjaikat, véleményeiket, így növelve

---

¹² Ezen kérdések kapcsán a legalapvetőbb megállapításokra kellett szorítkoznunk.

érdekérvényesítésük hatását. Természetesen ez csak egy hipotézis, amit kvalitatív módszerekkel tesztelni kell a későbbiekben.

Ha a szakkollégiumi mozgalom *forrásoldalát* vizsgáljuk akkor összességében kijelenthető, hogy a mozgalom egésze diverzifikált forrásoldallal rendelkezik; még abban az esetben is, ha a kollégiumot egy domináns szereplő finanszírozza, akkor is megjelennek további források ezzel csökkentve a függőséget. A szakkollégiumoknak létezik egy olyan csoportja - hozzávetőleg 10-15 kollégium - , melyek nem függenek egyetlen domináns szereplőtől és általában diverzifikáltak a költségvetési forrásaik. Tehát feltételezhető, hogy a szakkollégiumok egy jelentős részének megvan az anyagi függetlensége ahhoz, hogy – ha szándékában áll – betöltse kritikai, közéleti témákat felvető, formáló

A szakkollégiumok nem szakkollégistákkal való kommunikációját, a közéleti témák befolyásolását tekintve világosan látszik, hogy nincs olyan szakkollégium, amely valamilyen módon ne próbálna meg hatást gyakorolni környezetére. A szakkollégiumok 90%-a szervez szakmai jellegű és 75%-a szélesebb érdeklődésre számot tartó előadásokat, 50%-uk kurzusokkal, 35%-uk vitafórumokkal, továbbá 10%-uk valamilyen kiadvány megjelentetésével gyakorol hatást a nem szakkollégistákra. Továbbá megállapítható, hogy egy szakkollégium jellemzően több kommunikációs csatornát is használ (átlag 3,2), a szakkollégiumok 80%-a 2-5 csatornán keresztül kommunikál.

5. Kapcsolatháló elemzés

5.1 Módszertani kérdések

Végül rátérhetünk a 3. központi kérdésünkre (Mi jellemzi a szakkollégiumok egymással folytatott kommunikációját?), amely mögött számos további problémakör húzódik meg. Többek között fény derülhet arra, hogy mennyiben alkotnak egy mozgalmat az általunk felkeresett szakkollégiumok, mennyire sűrű az őket összefűző kapcsolati háló.

Az elemzés során *feltételeztük*, hogy bármely két kollégium között meglévő kapcsolat az információáramlás, az egymástól való tanulás lehetőségét hordozza magában, tehát a kapcsolati viszonyok feltérképezésével a tanulási, információs viszonyokba is betekintést nyerhetünk.

A elemzéshez felhasznált *adataink* (kérdőív 15. kérdés) a szakkollégiumok közötti hivatalos együttműködés típusaira vonatkoztak (pl.: tapasztalatcsere, közös kurzus, közös érdekérvényesítés, stb.), továbbá ezen együttműködés időtartamára is rákérdeztünk¹³. A

---

¹³ Problémaként merült föl, hogy a kapcsolatok nyilvánvaló kölcsönös jellege ellenére sok esetben a két szereplő egymásnak ellentmondó adatokat adott meg, mind a kapcsolattípusokat, mind a kapcsolat hosszát illetően. Ezen

viszonylag kevés rekord miatt nem végeztünk külön kapcsolattípusonkénti elemzést, e helyett a kapcsolattípusok számát és hosszát használtuk fel. E két változó kombinálásával¹⁴ kaptunk egy kapcsolat-erősségi mutatót, ami a későbbi elemzések alapjául szolgált. Mivel nem sikerült az összes magyarországi szakkollégiummal kérdőívet kitöltetni, így találtunk olyan kapcsolatokat, melyek kifelé mutattak a mintánkból. Ezek esetében az adott kapcsolaterősséggel bevontuk az elemzésbe az újonnan feltűnő kollégiumot (ezek voltak a Tormay Béla Szakkollégium, Szent Imre Szakkollégium és Szent László Szakkollégium), mivel úgy láttuk ezzel torzítjuk a legkevésbé a mintánkat.¹⁵

Fontos azonban megjegyeznünk, hogy a szakkollégiumi mozgalom kapcsolati rendszerét nem csupán egy-egy kollégium közötti kapcsolatok határozzák meg, hiszen nagy jelentőséggel bírnak a *több szakkollégiumot is átfogó fórumok, események*. Ezek közül a legfontosabbak a rendszeresen megrendezésre kerülő össz-szakkollégiumi táborok (NYATA, Töserdő), továbbá a legtöbb magyarországi szakkollégiumot (és néhány határon túli magyar szakkollégiumot is) tartalmazó levelezési lista. Ezek kapcsán fel kell vetnünk a kapcsolatháló eredmények érvényességének, relevanciájának kérdését. Hiszen a közvetlen intézményi kapcsolatokon túl más csatornák is a szakkollégiumok rendelkezésére állnak, hogy információt szerezzenek be, közvetítsenek, hogy befolyást gyakoroljanak egymásra.

Az alábbi elemzések relevanciáját, egyrészt, az határozza meg, hogy relatív értelemben mennyire fontosak az intézmények közötti direkt együttműködések az össz-szakkollégiumi csatornához képest, mennyire állnak kapcsolatban ezek az együttműködések a szakkollégiumok általunk vizsgált jellemzőivel. Kijelenthető, hogy az össz-szakkollégiumi kapcsolatok legnagyobb része viszonylag ritka találkozásnak minősül (évente, félévente); ugyanakkor ezek az alkalmak többnyire intenzívek és a mozgalom egészének működését jelentősen megerősítik (N+1. típusú találkozások, 2001). Sajnos azonban az ezeken a fórumokon, eseményeken való részvételt, aktivitást nem tudtuk mérni, így kérdéses az egy-egy kollégiumra gyakorolt hatásuk.

Másrésztől meghatározza a fenti eredmények relevanciáját, hogy a többi szakkollégiumtól való tanulás, a tőlük való információszerzés, az együttes érdekérvényesítés mennyire fontos az egyes intézmények számára, tehát, hogy ezekben a kérdésekben mennyire gondolkoznak a

---

konfliktusokat úgy oldottuk fel, hogy feltételeztük, valószínűbb, hogy egy válaszoló nem emlékszik az adott eseményre, kapcsolatra, mint, hogy olyat állítson, ami nem történt meg. Tehát az egymásnak ellentmondó adatoknál a magasabb értéket vettük figyelembe, mind a kapcsolattípusnál, mind a kapcsolat hosszánál.

¹⁴ A kapcsolattípusok számát összeszoroztuk a kapcsolat hosszával (évek), abból a feltételezésből kiindulva, hogy a kapcsolat erősségét multiplikatív módon határozzák meg a kapcsolat sokszínűsége/szorossága és hossza.

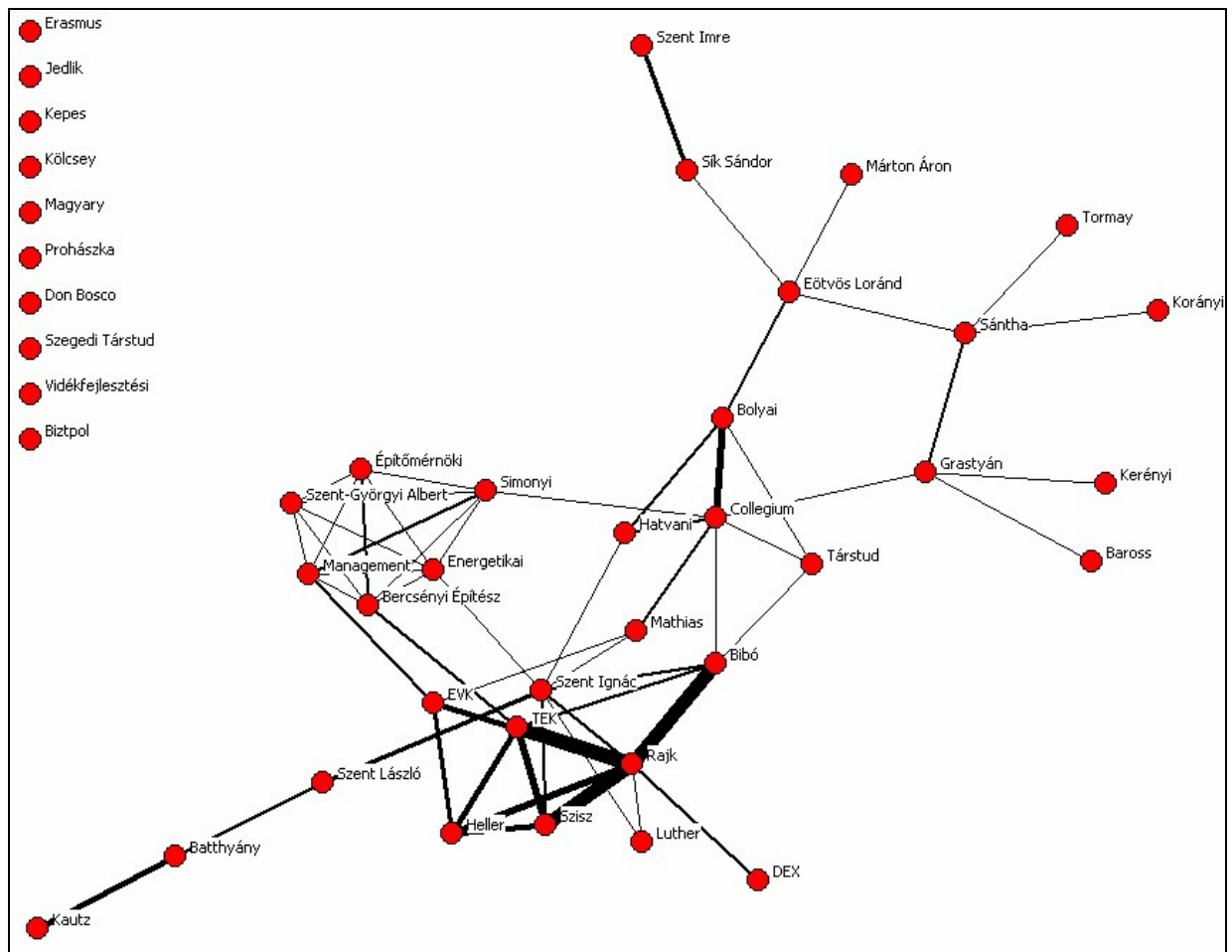
¹⁵ Okunk van feltételezni, hogy azok a kollégiumok, melyek nem töltöttek ki kérdőívet, azok többnyire fiatal, kevésbé aktív szakkollégiumok, a mozgalom kapcsolathálójának periferiáján helyezkednek el.

mozgalom egészében, a hozzájuk közelebbi szakkollégiumokban. Mindkét kérdés részletesebb vizsgálatához elengedhetetlen a jelenségek finomszerkezetét is felderítő kvalitatív kutatás, előbb azonban lássuk milyen következtetések vonhatók le a rendelkezésünkre álló adatokból.

8.2 A kapcsolatháló átfogó jellemzése

Ha a szakkollégiumok kapcsolati hálóját (8. ábra) vizsgáljuk, akkor elsöre feltűnik, hogy 10 szakkollégium teljesen perifériára szorult, nincsen egyetlen kapcsolatuk sem, ők az összes szakkollégium 22%-át teszik ki. Ennek következtében a *háló jellemző sűrűség* is alacsony: 0,052; tehát az összes lehetséges kapcsolat alig 5%-a jött létre. Azonban a kapcsolatokkal rendelkező kollégiumok környezetét vizsgálva egy eltérő kép bontakozik ki előttünk. Egyértelműen kijelenthető, hogy a legtöbb szakkollégiumot egy sűrű hálózat veszi körül (súlyozott klaszter-koefficiens=0,38). Tehát a mozgalmat átfogóan jellemző alacsony sűrűség ellenére az aktív szakkollégiumok egy jóval erősebb, feltételezhetően információ- és segítségforrásként is szolgáló közvetlen környezettel rendelkeznek. A szakkollégiumok kapcsolati hálója alapján összességében kijelenthető, hogy a magyar szakkollégiumok mozgalmamba szerveződnek, rendszeres, erős kapcsolatokat tartanak fenn egymással, ugyanakkor ebből a hálózatból a mozgalom közel negyede teljesen kiesik.

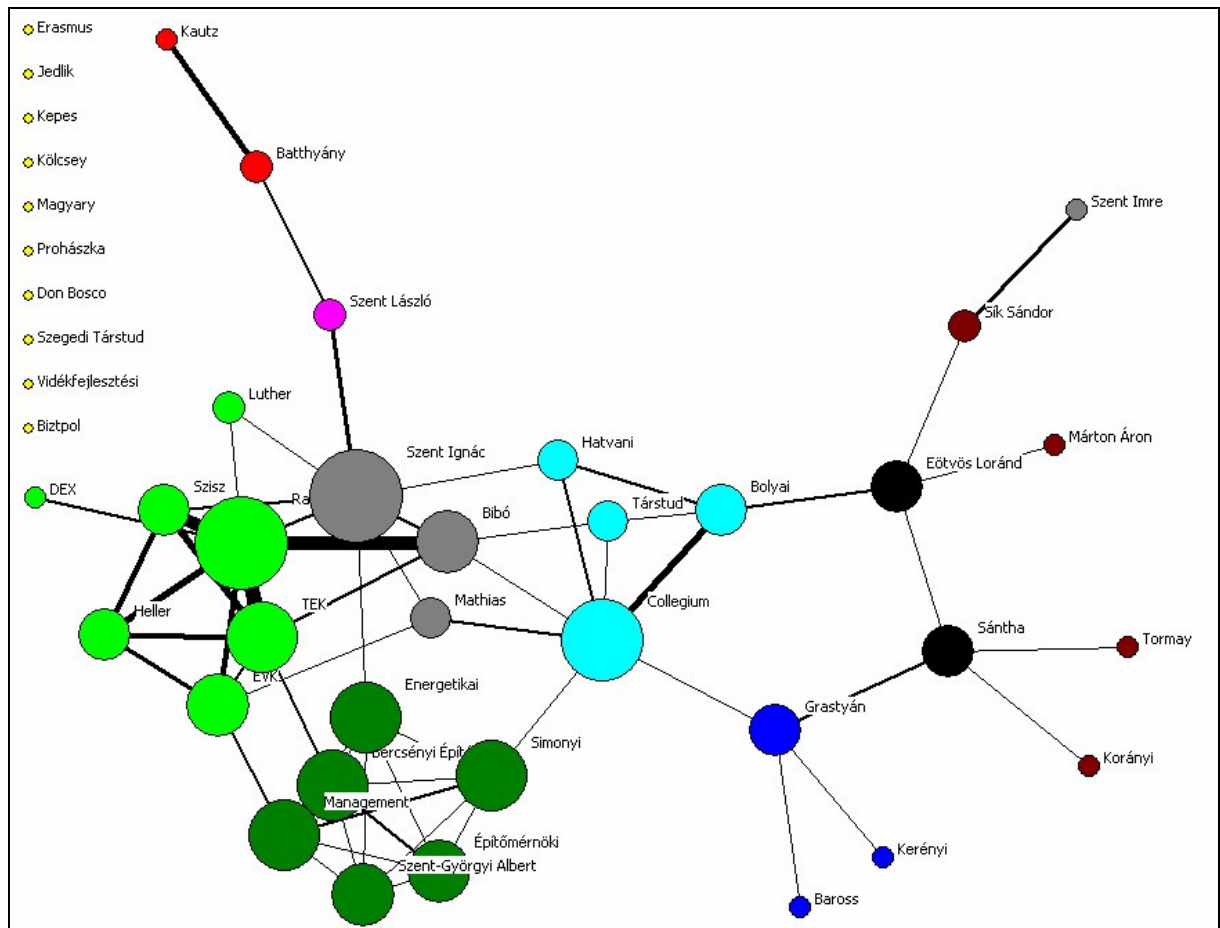
A kapcsolati hálón keresztül megvalósuló tanulási, információ-áramlási folyamatok lehetőségeit jól jellemzi, hogy az *átlagos távolság* a mozgalom kapcsolati hálójában 3,13. Továbbá számos kollégium 7-8 lépés távolságra helyezkedik el egymástól, ami nagy valószínűséggel megakadályozza az effektív kapcsolattartást; ezeknek a kollégiumoknak feltételezhetően más módot kell találniuk az egymással való kommunikációra; erre jelenthetnek megoldást a közös szakkollégiumi rendezvények, konferenciák, táborok, stb.

3. ábra: Szakkollégiumok kapcsolat-hálója, irányítatlan, súlyozott gráf, 2007 januári adatok alapján

Megjegyzés az ábrához: A vonalak vastagsága a kapcsolat erősségét mutatja.

A mozgalom kapcsolati hálójának alaposabban vizsgálatához tekintsük át röviden a gráf strukturális jellemzőit! Logikus feltételezésként adódik az alacsony sűrűségből és a relatíve magas klaszter-koefficiensből, hogy azonosítható egy centrális mag és ennek megfelelően egy periférikus csoport a szakkollégiumok között. Első megközelítésben felvethető, hogy a kapcsolatokkal rendelkező kollégiumok alkotják a centrumot és a kapcsolat nélküliek a periferiát. Több elemzés is ezt a megközelítést támasztja alá, jóllehet ezen a megállapításon keresztül nem sikerült sok információt felfednünk a mozgalom belső struktúrájáról.

4. ábra: Szakkollégiumok kapcsolati hálója, irányítatlan, súlyozott gráf, 2007 januári adatok alapján

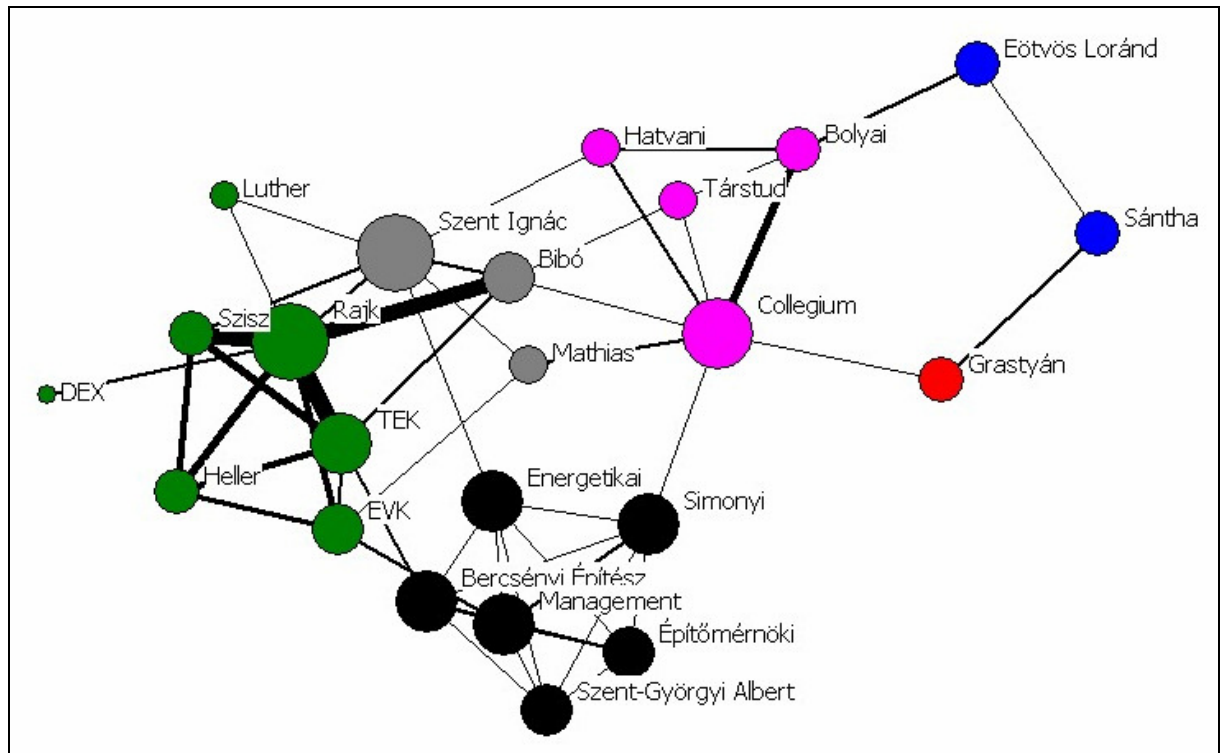
Megjegyzés az ábrához: a vonalak vastagsága a kapcsolat erősségét, a csúcsok nagysága a centralitást, a csúcsok színe a klaszter-tagságot mutatja

Ha többféle elemzési eszközt is felhasználunk (centrum/periféria meghatározása kategorikus, folytonos módszerekkel, távolsági, korrelációs, hasonlósági mutatók alapján), akkor egy 3-5 szakkollégiumból álló centrumot tudunk azonosítani (Rajk, TEK, Bibó, Sziisz, Heller), a pontos létszám annak megfelelően változik, hogy mely eljárást, milyen paraméterekkel használjuk. Érdekes közös jellemzője ezen kollégiumoknak, hogy vagy közgazdász vagy jogász hallgatók jelentik a tagságuk gerincét, ez alapján ismételt felvethető a kollégiumi tagság egyetemi szakjának, tudományos beállítottságának jelentősége az adott kollégium aktivitásában, kommunikációjában.

A centrum-periféria kettős felosztást tovább részletezhetjük, ha hierarchikus klaszterezési eljárással a kapcsolataik jellege alapján hasonló kollégiumokat megkeressük (9. ábra). Az ábrán látható, hogy a centrumba tartozó kollégiumok döntő részben egy klaszterba kerültek, csupán a Bibó nem tartozik ide. Ennek ellenére megállapítható, hogy a strukturális jellemzőket feltáró két módszer lényegében azonos eredményekre vezetett; azonosítható egy

centrális mag, amelyet több szemi-centrális kollégium vesz körül, melyek viszont a periférikus kollégiumokkal szomszédosak, legvégül pedig a kapcsolatokkal nem rendelkező szakkollégiumok következnek. A periférikus és a kapcsolatokkal nem rendelkező kollégiumok eltávolításával a mozgalomban résztvevő aktívabb és tevékenyebb kollégiumok hálóját tekinthetjük át (10. ábra).

5. ábra: Szakkollégiumok kapcsolati hálója: centrális és szemi-centrális kollégiumok hálója, 2007 januári adatok alapján

Megjegyzés az ábrához: a vonalak vastagsága a kapcsolat erősségét, a csúcsok nagysága a centralitást, a csúcsok színe a klaszter-tagságot mutatja

A fenti elemzések a teljes struktúrában elfoglalt helyet vették alapul, így nem tudtunk arra fókuszálni, hogy mely csoportok összetartozóbbak, erősebb kohéziójúak attól függetlenül, hogy a hálóban hol helyezkednek el. Ez azért fontos, mert lehetséges, hogy vannak olyan klikkek, alcsoportok, melyek szorosan összetartoznak, de nem illeszkednek bele a centrum-periféria felosztásunkba; tehát a mozgalom belső struktúrájának egy újabb fontos aspektusát tudjuk így megismerni.

8.3 Klikkek, alcsoportok

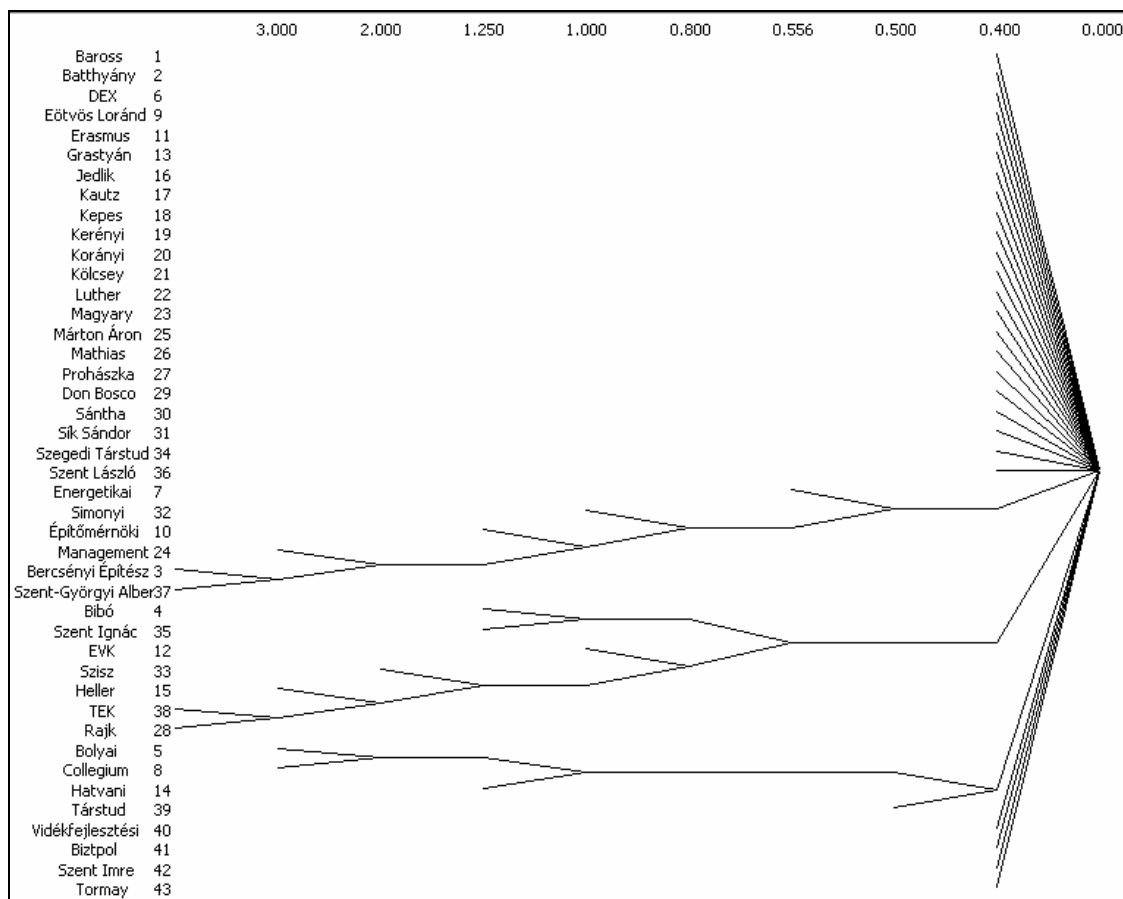
A szakkollégiumok kapcsolati hálójában klikkeket keresve, tehát olyan alcsoportokat, ahol minden tag direkt kapcsolatban áll a csoport többi tagjával, két markáns csoportot és egy kevésbé egyértelműt sikerült azonosítani (11. ábra). *Az egyik* a Műszaki egyetemhez (BMGE)

köthető, ezt a csoportot a kapcsolatok nem túl erős, de sűrű volta jellemzi, ide tartoznak: Szent-Györgyi Albert, Építőmérnöki, Építészmérnöki, Simonyi, Energetikai, Management. *A másik* markáns alcsoport a Közgazdaságtudományi egyetemhez (BCE) köthető (Rajk, TEK, Szisz, Heller, EVK) kapcsolataikra a nagy sűrűsége túl, a magas intenzitás is jellemző. Ehhez a csoporthoz - az alkalmazott eljárás függvényében - többé, kevésbé hozzátartozónak ítélnéljük még a Bibót és a Szent Ignácot.

Feltárunk egy *harmadik, kevésbé markáns alcsoportot* is, mely leginkább az ELTÉ-hez köthető, és tagjai: Bólyai, Eötvös Collegium, Társadalomtudományi Kollégium és Hatvani István Szakkollégium. Azonban meg kell jegyeznünk, hogy ez a csoport a leggyengébb kohéziójú, legkevésbé egyértelműen összetartozó. Ezt az is mutatja, hogy a kapcsolatok bináris alakításakor a küszöbértékre (3-5) ez a klikk volt a legérzékenyebb, a magasabb küszöbérték mellett felbomlott a klikk belső kapcsolati rendszere.

Figyelemreméltó hasonlóság mutatkozik meg ezen eredmények és a hierarchikus klaszterezés végkövetkeztetései között, ami alapján kijelenthető hogy a mozgalom centrális csoportosulásai egyben a legerősebb belső összetartó erővel rendelkező csoportok is. Tehát a mozgalom mag-kollégiumai nem csupán az egész hálózat szempontjából központiak, hanem egymással való szoros kapcsolataik révén kohézív alcsoportot is alkotnak.

Továbbá, egyértelműen kirajzolódik a kép miszerint a legerősebb kohéziójú csoportok egy-egy nagy létszámú, nagy hagyományokkal rendelkező és aktív diákéletet magának tudó *egyetem körül szerveződnek*, ami a legalább részben közös tudományos háttérrel is biztosítja. Így érdekes hipotézisek merülnek föl a szakkollégiumok közötti kapcsolatokat meghatározó változókra vonatkozóan: a közös egyetem és/vagy a közös tudományos érdeklődés határozza-e meg elsősorban a kapcsolatok létrejöttét.

6. ábra: Szakkollégiumi mozgalom kapcsolati hálója alapján kialakított klikkek, 2007 januári adatokat felhasználva

A kohézió al csoportot meghatározó tágabb jellemzők alkalmazása esetén sokkal kevésbé tiszta kép bontakozik ki előttünk, ugyanis sokkal nagyobb számban tudunk *klikkeket, klánokat, plexeket* azonosítani, amellett, hogy a közöttük lévő átfedések is gyakoribbak. Összességében jellemző a BCE-hez, BMGE-hez és az ELTÉ-hez köthető kollégiumok dominanciája, azonban gyakori a közöttük lévő keveredés, és megjelennek a korábbi klikkekbe be nem vont, egyetemekhez nem köthető kollégiumok is (pl.: Szent Ignác, Mathias). Így az előbb felvetett hipotézisünket egy másik megközelítésből láthatjuk, lehetséges, hogy az egy egyetemhez való tartozás jóval gyengébb meghatározója a kapcsolatok kialakulásának, fennmaradásának.

Végül fontos kiemelni, hogy a nem kapcsolatháló adatok alapján meghatározott klaszterek (7. szakasz) tulajdonképpen nincsenek átfedésben a kapcsolatháló alapján meghatározott klaszterekkel; továbbá a 7. szakasz *klaszterein* belül nem erősebbek, gyakoribbak a kapcsolatok. Ezek alapján sejthető, hogy a két kollégiumot összekötő kapcsolatok kialakításában nem az ott felhasznált változók játszanak döntő szerepet,

legalábbis együttesen aligha. Annak áttekintésére, hogy a szakkollégiumok mely tulajdonságai befolyásolják egy kapcsolat kialakulását kvantitatív módszerekkel nem vállalkozunk, megelégszünk a felvetett hipotézisekkel; a kérdéskör tisztázása a kutatás kvalitatív szakaszára vár.¹⁶

8.4 Centralitás

Az eddig megvizsgált csoport-szintű strukturális jellemzők mellett nem szabad megfeledkeznünk az *egy-egy kollégium szerepének, helyének és befolyásának* elemzéséről sem; már csak azért sem, mert e jellemzők megismerése segítségül szolgálhat az esettanulmányok kiválasztásánál, elemzésénél. Továbbá a 8. ábrát figyelmesen vizsgálva az is valószínűsíthető, hogy vannak olyan kollégiumok, akik kiemelkednek a kapcsolathálóban betöltött szerepük alapján, akik centrális helyet foglalnak el.

Az egész hálót jellemző centralizáltsági mutató alacsony, 12%-os, ami azt jelenti, hogy az ideáltípus, maximálisan centralizált csillag elrendezésre csak nagyon kis mértékben hasonlít a szakkollégiumi mozgalom, nem rendeződnek egyetlen centrális aktor köré a kapcsolatok. A szakkollégiumoknak átlagosan 2,2 kapcsolatuk van; továbbá ha ezek erősségét is figyelembe vesszük akkor az átlagos külső kapcsolatok erőssége 48,1, amit meglehetősen nehéz interpretálni. A két mutatót együtt értelmezve kijelenthető, hogy átlagosan a szakkollégiumoknak több tevékenységet is felölelő, több éve tartó kapcsolataik vannak több, mint 1 kollégiummal.

Elsőként olyan centrális kollégiumokat keresünk, akik erősebb kapcsolataik révén fontosabb szerepet töltenek be a mozgalom működésében. Ha ennek a legegyszerűbb megközelítést vesszük, tehát egyszerűen a direkt kapcsolatok erősségét vizsgáljuk (*fok centralitás*), akkor a legközpontibb szakkollégiumok a Rajk, TEK, Széchenyi, Bibó és, Heller. Óvatosan kell azonban bánnunk ezzel az eredménnyel, hiszen ezen kollégiumok közül a négy, Budapesti Corvinus Egyetemhez köthető kollégium rendkívül szoros kapcsolatot ápol egymással, azonban egymáson kívüli közvetlen kapcsolataik nagyon változékonyak.

Ugyanakkor a BCE szakkollégiumainak centralitását erősíti¹⁷, hogy ők azok, akiknek a segítsége nélkül nagy mennyiségű információ csak hosszabb úton tudna eljutni a háló egyik pontjából a másikba (*híd szerep*), tehát az ő közreműködésük nélkül jelentősen gyengülne a mozgalom információ közvetítő jellege. Természetesen ez az állítás azon a feltételezésen

---

¹⁶ A kérdés kvantitatív elemzésére a p* módszer tűnik alkalmasnak, azonban kellő idő hiányában nem tudtuk a módszert alkalmazni.

¹⁷ A BCE-s szakkollégiumokon túl a Szent Ignác is ilyen híd szerepet tölt be.

alapszik, hogy a közös kurzusok, konferenciák az információ-áramlás, a tanulás kitüntetetten fontos forrása, ami egyben azt is jelenti, hogy ezen csatornák szerepét csak kevésbé tudják kipótolni az össz-szakkollégiumi események, levelezőlista, stb. A kétféle lehetséges kommunikációs, tanulási csatorna relatív fontosságát az esettanulmányok vizsgálata során még meg kell vizsgálni.

Ahhoz, hogy árnyaltabb képet kaphassunk érdemes egy másik centralitási megközelítést is alkalmazni, melynek lényege, hogy az a szereplő tekinthető centrálisnak, aki több más kollégiumot köt össze a háló többi részével (*közöttség centralitás*). Ez alapján lényegesen más kép bontakozik ki előttünk; a legközpontibb kollégiumok: Eötvös Collegium, Szent Ignác, Grastyán, Eötvös Lóránd, Bólyai. Tehát ők azok a szakkollégiumok akiknek kritikus a szerepe a mozgalom összetartásában, az egymástól távolabb eső szereplők összekapcsolásában. Az összetartó funkciót még meghatározóbbá teszi, hogy a fenti 5 kollégium közül a Szent Ignác, a Grastyán és az Eötvös Lóránd egyetlen összekötő kapocsként szolgálnak bizonyos szomszédjaik számára (*cut-point*), tehát ő nélkülük a mozgalommal való szoros, gyakori kapcsolatokból kiesne több másik kollégium is.

Ha azzal a feltételezéssel élünk, hogy a mozgalom szempontjából azok a legközpontibb kollégiumok, akik a legközelebb vannak a többi kollégiumhoz, tehát akik a legkevesebb „lépésen” keresztül el tudják érni a többieket (*közelség centralitás*), akkor ismételen egy eltérő kép tárul fel előttünk. Ebből a szempontból a centrális kollégiumok: Eötvös Collegium, Szent Ignác, Bibó, Hatvani, Mathias. Ők azok a kollégiumok, akikhez a leghamarabb eljutnak az intézményes kapcsolatokon keresztül terjedő információk, hírek.

Összességében kijelenthető, hogy nincs 1-2 kimagaslóan központi kollégium a mozgalomban; e helyett, a különböző szempontok alapján, 8-12 központi kollégium azonosítható. Továbbá, ezeket a centralitási eredményeket a korábbi hierarchikus klaszterezési és kohézív alcsoportokat kutató elemzéseinkkel összevetve látható, hogy nincsenek magukban álló centrális szakkollégiumok, ehelyett a centrális intézmények egymással szoros kapcsolatot ápolnak, az őket összekötő sűrű hálózatokon keresztül is centrálisak.

Eddig láttunk 3-féle centralitási megközelítést és ennek megfelelően más-más centrális kollégiumokat; ők azok, akik valamilyen szempontból kiemelkednek a kapcsolati hálóban, ők azok, akik valószínűsíthetően integráló, befolyásoló szerepet töltenek be. Éppen ezért indokoltnak tűnik az egyes klasztereken belül leginkább ezeket a kollégiumokat kiválasztani,

hiszen így azokhoz a kollégiumokhoz kerülhetünk közelebb, amelyek a leginkább formálják a mozgalom arculatát.¹⁸

8.5 Kapcsolatháló összegzés

A szakkollégiumok egymással fenntartott kapcsolatait, egymással folytatott kommunikációját összességében kettősség jellemzi, egyrészt a kapcsolati háló periferiáján elhelyezkedők (kevés, vagy nulla kapcsolattal) alacsony aktivitása, a mozgalomhoz való gyenge kapcsolódása. Másrészt jellemzi a mozgalmat a központi kollégiumok erős kapcsolati aktivitása, a mozgalom formálásában meghatározó tevékenysége és a körülöttük, közöttük kialakuló kohézív alcsoportok dominanciája. Jóllehet e két végpont között található a szemi-centrális kollégiumokat, akik gyenge szálakon keresztül, de kapcsolódnak a mozgalomhoz. Feltételezhetjük, hogy a kizárólag egy szakkollégiumhoz köthető, kevés (többnyire 1) közös tevékenység meglehetősen kevés lehetőséget biztosít az információ cserére, a mozgalom arculatának aktív formálására, ami alapján ezen kollégiumokat inkább a periférikus intézmények közé sorolhatjuk.

A tanulási, információ-áramlási, befolyásolási lehetőségek a két csoport számára gyökeresen eltérőek. Feltételezhetjük, hogy a sűrű kapcsolati háló, a gyakori közös események sok lehetőséget biztosítanak az azonos érdekek megismerésére, a közös érdekképviselő lehetőségének felismerésére, az egymástól való tanulásra, a közös problémákra megoldások keresésére. Ebből logikusan következik, hogy a korábban megfogalmazott hipotézisünket, miszerint a mozgalmon belüli központi kollégiumok egyben a legaktívabb érdekérvényesítők, a legelkötelezettebb közéleti témákat formálók, kibővítsük. Feltételezhető, hogy ezen kollégiumok működését a sűrű kapcsolati háló, a rendszeres és kölcsönös tapasztalatszere is támogatja, ezzel tovább növelve alkalmazkodási stratégiáik sikerességét. Ugyanakkor nem világos, hogy milyen irányban hatnak ezek a tényezők, melyik az okozó és melyik az okozat, könnyen lehetséges az is, hogy egy körkörös hatásmechanizmus formálja a hipotézisünkben megnyilvánuló jelenségcsoportot.

---

¹⁸ Természetesen a periférikusabb szakkollégiumok is sok érdekes információt hordozhatnak, a mozgalom egy más arcát tárhatják föl, ezért indokoltnak tűnik az esettanulmányok kiegyensúlyozott kiválasztása.

6. Konklúziók

A dolgozat elején arra vállalkoztunk, hogy meghatározzuk a szakkollégiumi mozgalom legalapvetőbb tulajdonságait, továbbá hogy áttekintünk egy karakterisztikus folyamatot az érdekérvényesítéstől, forrásszerzéstől, a közéleti aktivitáson át a kommunikációs, tanulási folyamatokig.

Az összegyűjtött „objektív” adatokra támaszkodva jellemeztük a mozgalmat, meghatároztunk különböző generációkat, melyeknek feltehetően erősen eltérő a karaktere, főbb tulajdonságaik (létszám, specializáció, anyagi háttér, külső aktivitás, stb.). Továbbá fény derült markáns Budapest-vidék különbségekre, – nem elválaszthatóan a generációk kérdéséről – ami általánosságban a budapesti szakkollégiumok stabilabb, aktívabb működését, intenzívebb külső kommunikációját jelenti.

A magyarországi szakkollégiumok érdekérvényesítési, forrásszerzési viselkedését a nagyfokú aktivitás, az egyéni és közös érdekek intenzív képviselete, a lehetséges források keresése, kiaknázása jellemzi. Ezen tevékenységeket meghatározó változók áttekintése során az a kép bontakozott ki előttünk, hogy léteznek „érett” szakkollégiumok, akik stabil szervezeti háttérrel, erős hagyományaikkal formálják a mozgalom arculatát, határozottan követik céljaikat.¹⁹

Úgy tűnik, hogy ugyanezek a szakkollégiumok azok, akik – a szakkollégiumok egyik deklarált célkitűzésének megfelelően – a legintenzívebben törekszenek a közéleti témák formálására, a tágabb környezetük befolyásolására. Így tovább erősödött, és részletesebbé vált ezen központi jelentőségű szakkollégiumokról kialakított képünk.

A mozgalom strukturális jellemzőit elsősorban a szakkollégiumokat jellemző kapcsolati hálón keresztül vizsgáltuk. Világossá vált, hogy a szakkollégiumok legnagyobb részét összefűző kapcsolatok rendszere (közös kurzusok, konferenciák, stb.) egy egységes szakkollégiumi mozgalom létre, ennek élő és működő voltára mutat rá.

Ezen kapcsolati hálózatok részletes elemzésével betekintést nyerhettünk az egymástól való tanulás lehetséges útjaiba, az információáramlás fontosabb csatornáiba. Ismételten kiemelkedtek azok a kollégiumok, akik már korábban is meghatározónak tűntek, akikről már korábban feltételeztük, hogy a mozgalom arculatát a legnagyobb mértékben meghatározzák.

Az elvégzett elemzéseken, logikai érveléseken keresztül kaptunk egy vázlatos képet a magyarországi szakkollégiumok jelenlegi állapotáról, viszonyairól. Jóllehet megmutatkoztak

---

¹⁹ Az „érett” szakkollégiumok körének, jellemzőinek meghatározását nem tudtuk e tanulmányban kifejteni, mégis fontos a végkövetkeztetések között megemlíteni, mert számos további, már kifejtett, eredménnyel összekapcsolódik.

a kvantitatív elemzés korlátjai, sok esetben csak a jelenségek felszínét tudtuk érinteni. Ez azonban teljes mértékben megfelelő eredmény egy olyan, korábban még nem kutatott jelenségkör esetében, amely erős heterogenitást mutat. Megteremtettük a biztos alapot egy árnyaltabb elemzéshez, amely a számok nyelvén elmondott történetünket kiegészíti, teljessé teszi.

7. Hivatkozások:

2005. évi CXXXIX. Törvény a felsőoktatásról
Babbie, E.: A társadalomkutatás módszerei, Balassi Könyvkiadó, Budapest, 2001
Bábosik I.: Nevelésemélet, Osiris Kiadó, Budapest, 2004
Falus I. (szerk.): Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2000
Horváth Gy.: A kérdőíves módszer, Kutatás-módszertani kiskönyvtár, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2001
Hrubos I.: A Felsőoktatás intézményrendszerének átalakulása, Aula Könyvkiadó, Budapest, 2006
Loránd F.: Értékek és generációk, Okker, Budapest, 2002
Lukács P. – Nagy P. T. (szerk.): Oktatáspolitikai, Felsőoktatási Kutatóintézet – Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2004
Mátrai Zs. (szerk.): A tömegoktatás alapkérdései, Pedagógiai olvasókönyv, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest,
Pünkösti Á.: Szeplőtelen fogantatás, Népszabadság Könyvek, Budapest, 2005
Rinszky L.: A századvég nevelésfilozófiája, in Báthory Z.-Falus I.: Tanulmányok a neveléstudományok köréből, Osiris Kiadó, Budapest, 2001
Scott, John: Social Network Analysis. A Handbook 1997, London
Stake, R. E.: The Art of Case Study Research, Sage Publications, USA, 1995
Szokolszky Á.: Kutatómunka a pszichológiában, Osiris Kiadó, Budapest, 2004
Yin, R. K.: Case Study Research, Design and Methods, Sage Publications, London, 2003

A szakkollégiumi mozgalomról megjelent saját kiadványok:

- N. típusú találkozások, Országos Felsőoktatási Kollégium Bizottsága, Budapest, 1992
N+1. típusú találkozások, Bemutatkozik a szakkollégiumi mozgalom, Rajk László Szakkollégium, Budapest, 2001
Országos Szakkollégiumi Találkozó Műsorfüzetek, saját kiadás

Internetes források:

- <http://hu.wikipedia.org/wiki/Szakkoll%C3%A9gium>
<http://www.szakkoli.hu/>
<http://www.okm.gov.hu/main.php?folderID=295>
<http://www.hik.hu>

8. Melléklet: A magyarországi, működő szakkollégiumok listája

- 01 Baross Gábor Műszaki Szakkollégium: SZE
- 02 Batthyány Lajos Szakkollégium: Győr
- 03 Bercsényi Építész Szakkollégium: BMGE
- 04 Bibó István Szakkollégium: ELTE
- 05 Bolyai Kollégium: ELTE
- 06 Debreceni Egyetemi Közgazdász Szakmai Műhely: Debrecen
- 07 Energetikai Szakkollégium: BMGE
- 08 Eötvös József Collegium: ELTE
- 09 Eötvös Loránd Kollégium: SZTE
- 10 Építőmérnöki Szakkollégium: BMGE
- 11 Erasmus Kollégium: ELTE
- 12 EVK Szakkollégium: BCE
- 13 Grastyán Endre Szakkollégium: PTE
- 14 Hatvani István Szakkollégium: Debrecen
- 15 Heller Farkas Szakkollégium: BCE
- 16 Jedlik Ányos Szakkollégium: Veszprém
- 17 Kautz Gyula Közgazdász Szakkollégium: SZE
- 18 Kepes György Szakkollégium: Eger
- 19 Kerényi Károly Szakkollégium: PTE
- 20 Korányi Frigyes Szakkollégium: Budapest
- 21 Kölcsey Ferenc Protestáns Szakkollégium: Budapest
- 22 Luther Márton Szakkollégium: Budapest
- 23 Magyary Zoltán Közigazgatási Szakkollégium: BCE
- 24 Management Szakkollégium: BMGE
- 25 Mathias Corvinus Collegium: Budapest
- 26 Műegyetemi Innovációs Szakkollégium: BMGE
- 27 Óriás Nándor Szakkollégium: PTE
- 28 Prohászka-Műhely Szakkollégium: Pázmány P. K. Egyetem
- 29 Rajk László Szakkollégium: BCE
- 30 Salesianum Don Bosco Pedagógiai Szakkollégium: Bp
- 31 Sántha Kálmán Szakkollégium: Debrecen
- 32 Sík Sándor Piarista Egyetemi Szakkollégium: Szeged
- 33 Simonyi Károly Szakkollégium: BMGE
- 34 Széchenyi István Szakkollégium: BCE
- 35 Szegedi Társadalomtudományi Szakkollégium: SZTE
- 36 Szent Ignác Szakkollégium: Budapest
- 37 Szent László Katolikus: SZE
- 38 Szent-Györgyi Albert Szakkollégium: BMGE
- 39 Társadalomelméleti Kollégium: BCE
- 40 Társadalomtudományi Szakkollégium: ELTE
- 41 Vidékfejlesztési Szakkollégium: SZIE
- 42 Zalaegerszegi Deák Ferenc Szakkollégium: BGF
- 43 Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Szakkollégiuma: ZMNE
- 44 Szent Imre Szakkollégium: Szeged
- 45 Tormay Béla Szakkollégium: Debrecen
- 46 Németh László Szakkollégium: Szombathely